МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТУ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

на тему: «Бюджетний дефіцит: причини, види та шляхи оптимізації»

Здобувача вищої освіти магістерського ІІ рівня, 2 курсу, групи ФМУПз-23-1, спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок освітня програма «Управління публічними фінансами»

_____ Орел Аліни Валеріївни

Науковий керівник _____ Буряк Аліна Вікторівна, к.е.н., доцент

Керівник освітньо-
професійної програми _____ Гордей Оксана Дмитрівна, д.е.н., професор

Допущено до захисту за рішенням кафедри публічних фінансів протокол
від «14» 01 2025

Завідувач кафедри _____ Гордей Оксана Дмитрівна, д.е.н., професор

Ірпінь – 2025

Реєстрація № 8 31.01.2025 _____

(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки _____

(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 75 балів 41 (добре) _____ _____

(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: _____ Т.Г. Бандарук

(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: _____ О.Д. Гордєй

(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ Н.М. Давиденко

(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ А.В. Бурлєк

(підпис) (ініціали, прізвище)

секретар _____ В.Ю. Шепленко

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови комісії, членів комісії, секретаря (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	8		Голова ЕК Бондарчук Б.Г. Члени ЕК: Горделі О.Д. Давиденко Н.М. Бурлак А.В. секретар Шестиненко
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	20		
4. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	5		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	38	37	
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	75		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря (підписи)
75	C	4(добре)	04.02.2025	Бондарчук Б.Г. Горделі О.Д. Давиденко Н.М. Бурлак А.В. Шестиненко

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

Факультет фінансів та цифрових технологій

Кафедра публічних фінансів

Спеціальностю 072 Фінанси, банківська справа,страхування та фондовий ринок

Освітня програма «Управління публічними фінансами»

Затверджую завідувач
кафедри_____
«26» 02 2024

Завдання на кваліфікаційну роботу(проєкт)

здобувачу вищої освіти

Орел Аліни Валеріївни

1. Тема кваліфікаційної роботи (проєкту) «Бюджетний дефіцит: причини, види та шляхи оптимізації».
2.Мета роботи: аналіз причини виникнення дефіциту та обгрунтування напрямів його оптимізації.

Об'єкт дослідження: дефіцит державного бюджету і процес управління ним.
Предмет дослідження: економічні відносини, які виникаютьу процесі формування, фінансування та шляхів оптимізації дефіциту бюджету.

4. Вихідні дані до роботи: законодавчо-нормативне забезпечення, монографії, наукова періодика, статистичні дані офіційних сайтів, Інтернет-ресурси та ін. джерела.
5. Перелік графічного матеріалу: рисунки
6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним змістом):
   1. Теоретичні засади формування бюджетного дефіциту в Україні;
   2. Аналіз стану бюджетного дефіциту в Україні;
   3. Напрями зменшення бюджетнго дефіциту в Україні та шляхи його оптимізації.

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1.	Затвердження теми роботи в результаті опрацювання та обговорення з науковим керівником у відповідності до освітньо-професійної програми	01.02.2024-12.03.2024	06.03.2024
2.	Узгодження проекту плану та завдання до випускної кваліфікаційної роботи	До 30.05.2024	25.05.2024
3.	Представлення І розділу випускної кваліфікаційної роботи науковому керівникові	До 10.09.2024	07.09.2024
4.	Представлення ІІ розділу випускної кваліфікаційної роботи науковому керівникові	До 20.10.2024	16.10.2024
5.	Представлення ІІІ розділу випускної кваліфікаційної роботи науковому керівникові	10.11.2024	05.11.2024
6.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень наукового керівника та подання її на повторну перевірку	15.11.2024	13.11.2024
7.	Проходження попереднього захисту кваліфікаційної роботи	18.11-22.11.2024	20.11.2024
8.	Проходження перевірки кваліфікаційної роботи на академічний плагіат та отримання довідки зі звіту StrikePlagiarism	3.12-13.12.2024	13.12.2024
9.	Отримання відгуку наукового керівника кваліфікаційної роботи	13.01-24.01.2024	15.01.2024
10.	Рецензування кваліфікаційної роботи	27.01-31.01.2025	
11.	Оформлення та подання випускної кваліфікаційної роботи в переплетеному вигляді у супроводженні необхідних документів (автореферат, завдання, ілюстрований матеріал), відгук та зовнішня рецензія	03.02-07.02.2025	
12.	Захист роботи ЕК	03.02-04.02.2025	

8. Дата видачі завдання «10» 02 2024

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи _____ Буряк А

10. Гарант освітньо-професійної програми _____ Гордей

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ Орел А

АНОТАЦІЯ

“Бюджетний дефіцит: причини, види та шляхи оптимізації”

Мета роботи полягає в аналізі причин виникнення дефіциту та обґрунтування напрямів його оптимізації.

Завданням роботи є: дослідити економічну сутність та причини його виникнення, визначити види дефіциту державного бюджету, проаналізувати та оцінити його дефіцит, оцінити вплив джерел покриття дефіциту державного бюджету, провести аналіз джерел покриття бюджетного дефіциту, обґрунтувати напрями зменшення дефіциту бюджету та охарактеризувати його оптимальні пропозиції.

Предметом дослідження є: в основу роботи було використано сукупність загальнонаукових і практичних методів дослідження. В ній було застосовано формальні і логічні, структурні та системні методи, які сприяли реалізації концептуальної єдності даного дослідження. Було використано такі методи як: статистичний, аналіз і синтез, узагальнення, індукцію і дедукцію, порівняння, групування, графічний, а у третьому розділі використано спеціальні прийоми, логічні підходи.

Об’єкт дослідження: дефіциту державного бюджету і процес управління ним.

Базою дослідження виступають законодавчо-нормативне забезпечення, монографії, наукова періодика, статистичні дані офіційних сайтів, Інтернет - ресурси та ін. Джерела.

Основна частина дипломної роботи складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Робота містить 45 сторінок, 9 таблиць, 15 рисунків та налічує 45 джерел літератури.

Ключові слова: бюджетний дефіцит, аналіз, економічна сутність, бюджет.

Анотація

"Budget deficit: causes, types and ways of optimization"

The purpose of the work is to analyze the causes of the deficit and justify the directions of its optimization.

The task of the work is: to investigate the economic essence and causes of its occurrence, to determine the types of state budget deficit, to analyze and assess its deficit, to assess the impact of sources of covering the state budget deficit, to analyze sources of covering the budget deficit, to substantiate the directions of reducing the budget deficit and to characterize its optimal proposals.

The subject of the study is: the work was based on a set of general scientific and practical research methods. It used formal and logical, structural and systemic methods that contributed to the implementation of the conceptual unity of this study.

The following methods were used: statistical, analysis and synthesis, generalization, induction and deduction, comparison, grouping, graphic, and in the third section special techniques, logical approaches were used.

The object of the study: state budget deficit and the process of managing it.

The basis of the research is legislative and regulatory support, monographs, scientific periodicals, statistical data of official websites, Internet resources, etc. Sources.

The main part of the thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions and a list of sources used. The work contains 45 pages, 9 tables, 15 figures and includes 45 sources of literature.

Keywords: budget deficit, analysis, economic essence, budget

ЗМІСТ

ВСТУП.....5

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ В УКРАЇНІ.....9

1.1. Економічна сутність та причини бюджетного дефіциту.....9

1.2. Види дефіциту державного бюджету.....17

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ В УКРАЇНІ.....23

2.1. Аналіз та оцінка дефіциту бюджету в Україні.....23

2.3. Аналіз джерел покриття бюджетного дефіциту в Україні.....28

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ЗМЕНШЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ОПТИМІЗАЦІЇ.....38

ВИСНОВКИ.....43

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....47

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Економічний і соціальний стан України відображає стан її бюджету. Кожна держава має на меті і зацікавлена у накопиченні бюджетного потенціалу, що дозволяє їй повною мірою виконувати свої основні функції і покращити рівень життя населення. Проблема вирішення бюджетного дефіциту є пріоритетною для вирішення у кожній країні. Як показує історична ретроспектива та спираючись на дані державної статистики, із часів набуття незалежності і по цей час спостерігається стійка тенденція браку фінансових ресурсів в бюджеті. У останні роки ця проблема є ще більш актуальною і потребує нагального вирішення.

Незбалансованість і нестабільність бюджету свідчить не лише про необхідність вибору оптимальних методів подолання дефіциту, а і про збільшення рівня фінансової стабільності держави в цілому. Зауважимо, що державний бюджет займає ключове місце у системі публічних фінансів. Він є основним підгрунтям щодо виконання державою своїх функцій, а також функцій, які виконують органи державної влади на місцевому рівні. Дані кошти спрямовуються і на різні соціально-еокономічні державні програми, як на макро-, так і на мікрорівні. Саме тенденція нестабільності та постійного реформування притаманна бюджетній системі нашої держави протягом багатьох років. Це зумовлено неефективністю видатків, хронічним дефіцитом, високим рівнем державних запозичень та недосконалою моделлю міжбюджетних відносин. Після масштабної бюджетної кризи у 2014–2015 рр., яка була спричинена воєнними діями на Сході України виникла нагальна потреба у реформуванні бюджетної системи та бюджетних відносин. Насамперед поетапне зменшення частини видатків у ВВП, упровадження середньострокового бюджетування планування і удосконалення ПЦМ, утримання дефіциту бюджету на значно низькому рівні з застосуванням

відповідних фіскальних правил, ефективну реалізацію реформи децентралізації дали можливість стабілізації ситуації. Саме, реформа бюджетної децентралізації вивела бюджетні відносини на якісно новий рівень ефективності і транспарентності. Проте, значною мірою, ці результати було знівельовано пандемією Covid 19 та широкомасштабним вторгненням. Зміна основних пріоритетів бюджетної політики завдала значної шкоди щодо повного чи часткового призупинення більшої частини реформ у бюджетній сфері. Під час війни, саме бюджетна система є однією із ключових механізмів щодо забезпечення військових і соціальних потреб пересічних громадян, в т.ч., промисловості та спроможності повоєнної відбудови України.

Загальновідомо, що основними причинами фінансування хронічного дефіциту бюджету є державні запозичення, які нині є критично високими. На основі низки наукових досліджень, як зарубіжних, так і вітчизняних вчених визначено, що явище помірного дефіциту не є перешкодою для економічного і соціального розвитку держави. Він має покриватись за рахунок запозичень, інвестицій та інновацій, як це реалізовують провідні країни світу. Нині коли збільшуються фінансові можливості України він формує забагато негативних наслідків. Саме тому, надважливою частиною бюджетної політики є формування ефективного та оптимального управління процесом збалансування бюджету.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Проблемам формування бюджетного дефіциту було присвячеоно дуже багато наукових робіт. Основними з них є наукові праці таких вчених як: Л. Гордєєвої, Н. Білоусової, Л. Омелянович, С. Булгакова, І. Луніної, Р. Колєснікова, В. Кудряшова, А. Мошко, С. Федосова та ін. Проте слід зауважити, що у недостатній мірі були досліджені питання управління бюджетним дефіцитом та напрямків його зменшення і потребує додаткових досліджень.

До представників іноземних наукових шкіл, які займались

науковими дослідженнями даної проблематики, необхідно відзначити Дж. Кейнса, Дж. Сакса, Т. Саржента, П. Самуельсона, В. Танзі та ін.

Метою роботи є аналіз причини виникнення дефіциту та обгрунтування напрямів його оптимізації.

У результаті формулювання мети роботи було поставлено наступні *завдання*:

- дослідити економічну сутність та причини його виникнення;
- визначити види дефіциту державного бюджету;
- проаналізувати та оцінити його дефіцит;
- оцінити вплив джерел покриття дефіциту державного бюджету;
- провести аналіз джерел покриття бюджетного дефіциту;
- обґрунтувати напрями зменшення дефіциту бюджету та охарактеризувати його оптимальні пропозиції.

Об'єкт дослідження – дефіциту державного бюджету і процес управління ним.

База дослідження. Міністерство фінансів України.

Предмет роботи - економічні відносини, які виникають у процесі формування, фінансування та шляхів оптимізації дефіциту бюджету.

Методи роботи. В основу роботи було використано сукупність загальнонаукових і практичних методів дослідження. В ній було застосовано формальні і логічні, структурні та системні методи, які сприяли реалізації концептуальної єдності даного дослідження.

Було використано такі методи як: статистичний, аналіз і синтез, узагальнення, індукцію і дедукцію, порівняння, групування, графічний, а у третьому розділі використано спеціальні прийоми, логічні підходи.

Інформаційною базою дослідження були законодавчо-нормативне забезпечення, монографії, наукова періодика, статистичні дані офіційних сайтів, Інтернет - ресурси та ін. джерела.

Апробація результатів роботи здійснена шляхом публікації тезисів у збірнику V Міжнародної науково-практичної конференції «Science the

modern world: innovations and challenges» на тему «Напрями зменшення бюджетного дефіциту в Україні та шляхи його оптимізації» у 2025 році.

Структура роботи: Основна частина дипломної роботи складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Робота містить 45 сторніок, 9 таблиць, 15 рисунків та налічує 45 джерел літератури.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ В УКРАЇНІ

1.1 Економічна сутність та причини бюджетного дефіциту

Засновниками концепції «здорових фінансів» є такі визначні науковці економічної теорії як А. Сміт, Д. Юм, Дж. Мілль, Д. Рікардо та ін.

Звертаючись до думки А. Сміта слід вважати, що держава матиме можливість виконувати лише свої ключові функції та завдання у разі уникнення заборгованості у сфері фінансуванні потреб публічних видатків, що не забезпечені доходами та реалізуватиме капіталізацію активності ділових кіл. Дана ситуація сприятиме зменшенню витрат і дасть змогу так званій, «невидимій руці» ринку покращити попит та пропозицію [1, с. 56]. Досить актуальними є ці дослідження і на сьогоднішній день. Основні ідеї, що були ними запропоновані щодо помірного зростання державного боргу та збалансованого бюджету. Разом з тим, вони передбачають активне використання підприємницької діяльності і забезпечення фінансової дисципліни, метою якої є забезпечення економічного розвитку держави. Саме тому, дефіцит бюджету можна використовувати як регулятор економічних процесів в державі.

Проте, класик наукової економічної науки Д. Рікардо пропонував і надавав свою перевагу збільшення доходної частини державного бюджету виключно на основі формування за рахунок податкового методу. Він зазначав при цьому, що негативні наслідки має не лише боргова активність Уряду але, і "проїдання" заощаджень і відтік капіталу за кордон [2, с. 303].

Щодо вчених сучасності, то майже подібну думку висунув Р. Барро. Звертаючись до його наукового доробку зауважимо, що він сформулював, так звану, теорему «нейтральності державного боргу». Вона полягає в тому, що не дає порушити параметри ставки відсотка, рівня цін та обсягу

виробництва тільки тому, що відбувається заміщення урядових боргових зобов'язань на поточні податкові платежі, яке прямо пропорційно погашає переміщення ресурсів між поколіннями. Таким чином, відбувається баланс у сфері державного бюджету» [3, с. 45].

Одним із головних інструментів впливу щодо подолання криз і циклічний розвиток науковці розглядали державні видатки та ефективний попит. У першій половині ХХ ст. чітким фундаментом нової економічної доктрини стала кейнсіанська теорія. Так, англійський економіст У. Геллер, обґрунтував, що у разі коли суспільство буде дотримуватись концепції «здорових фінансів» та відмовиться від боргового кредитування, то це може призвести до втрати стимулу держави до економічного розвитку. Спираючись на його думку, ключовий вплив на зростання державних видатків і ефективний попит здійснює ринок позичкових капіталів і є одним із провідних його джерел. З ін. боку, постійні бюджетні дефіцити перетворилися на спосіб регулювання економічних відносин у державі [4, с.35].

Варто звернути увагу на позицію Ф. Рузвельта, який створив нову фінансову політику. Вона була спрямована на розширення соціальних та капітальних видатків, створення нових робочих місць та стимулювання внутрішнього платоспроможного попиту. Зауважимо, що втілення ідей у реальне життя займалася адміністрація Президента США Р. Рейгана. Відмітимо, що вони змогли, спираючись на розробки Ф. Рузвельта, ефективно знизити рівень безробіття, запобігти інфляції, надати додатковий стимул економічному розвитку, не зважаючи на формування і реалізацію державної боргової політики [5].

Зазначимо, що використання бюджетного дефіциту стає можливим для підвищення стандартів життя суспільства і як економічного регулятора для забезпечення підвищення ВВП із урахуванням економічної кон'юнктури та національних особливостей кожної країни. Проте, аби уникнути хаотичного зростання державного боргу і негативних наслідків щодо інфляції є

важливою реалістична оцінка ефективності всіх одиниць надлишково вкладених бюджетних коштів та стимулюючої можливості зростання державних витрат при реалізації політики дефіцитного фінансування. Однак, бюджетні дефіцити можливо розглядати як ризики задля економічної діяльності в умовах проведення глобалізації. Загальновідомо, що критичний дефіцит державного бюджету містить потенційну загрозу накопичення запозичень бюджету та може призвести до дефолту країну-боржника [6, с.20].

Науковець А. Лернер відомий своєю концепцією бюджетного дефіциту, що взаємопов'язана з ідеєю, так званих, «функціональних фінансів». Під нею слід розуміти: «ідею економічної політики Уряду, що має на меті емісію грошей та вилучення зайвих грошей із обігу. З ін. боку, державні запозичення, урядові видатки та оподаткування, які необхідно реалізовувати та звертати увагу на економічний вплив від даних операцій» [7, с.121]. У своїх дослідженнях економіст сформулював кілька ключових принципів «функціональних фінансів», що представлено на рис. 1.1 [7, с.122]:

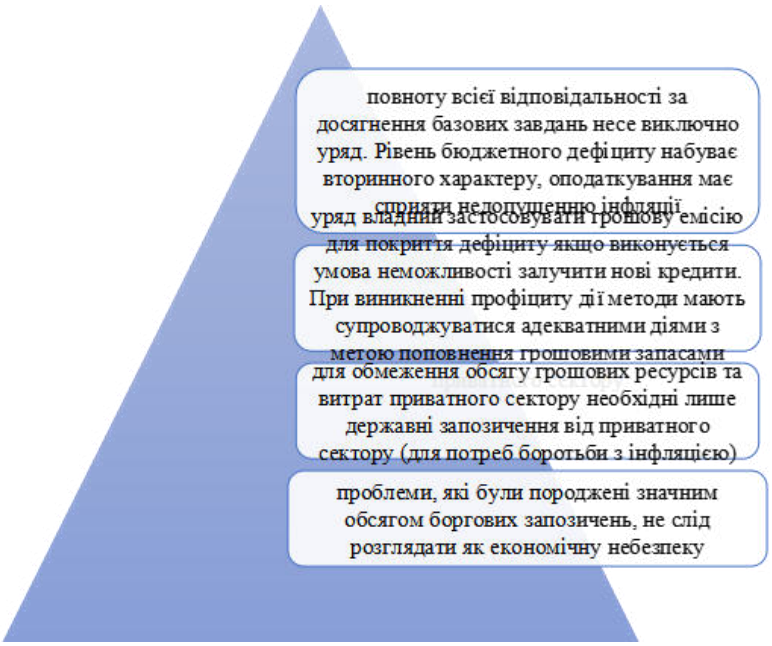


Рис.1.1 Концепція та основні принципи «функціональних фінансів» за А. Лернером

Джерело: розроблено автором за даними [7]

Одними із ключових завдань теорії є гарантування її цінової

стабільності та забезпечення повної зайнятості населення, досягнення макрорівноваги, що зможе супроводжуватись основними двома напрямами: збалансованими публічними фінансами, так і зростаючим бюджетним дефіцитом.

Зазначимо, що світова фінансова думка намагається досягти певного консенсусу протягом вже досить довгого періоду часу, у таких питаннях як: невтручання держави в соціально-економічні процеси або обґрунтування доцільності втручання держави, інтерпретацію оптимальних масштабів її діяльності і т.д. Разом з тим, цілком очевидно, що гостро стоїть питання прийняття вагомих фінансових рішень у сфері бюджетної політики та розбалансованості державного бюджету. Альтернатива поглядів щодо визначення економічної природи бюджетного дефіциту і його сутності відбиває існуючі розбіжності в концептуальних підходах стосовно публічних фінансів, як у західній, так і в вітчизняній фінансовій науці [8].

Дане поняття є одним із ключових чинників інфляційних процесів, які відбуваються у фінансовій системі України. Усі джерела фінансування дефіциту бюджету у довгостроковій перспективі є інфляційними. Однак, чітку відповідь на це питання щодо впливу дефіциту на інфляційні процеси не можливо дати. Оскільки, виникнення інфляції ускладнюється значною кількістю факторів, соціально-політичними аспектами та економічною кон’юнктурою.

Однак в економіці факт існування бюджетного дефіциту не є новим. Його наявність являється результатом податкової та бюджетної політики. Він виникає переважно через те, що Уряд не спроможний забезпечити і спланувати реальний обсяг бюджетних надходжень і всіх витрат у майбутньому у силу нестабільної економічної ситуації [9].

Отже, на наш погляд, бюджетний дефіцит – «це збільшення витрат над доходами за певний проміжок часу. Для громадян він має непряме значення, але населення долучається до його повернення шляхом сплати податків».

В будь-якій країні ключовим економічним показником є стан реального

рівня публічних фінансів. Із бюджетним дефіцитом прямо пропорційно пов’язана проблема балансу державного бюджету. У процесі реалізації ринкових відносин важко реалізувати і забезпечити підтримку бюджетного збалансування. Однак, низка країн, які мають високий рівень економічного розвитку, визнали що дефіцит державного бюджету відіграє основну роль у ефективному функціонуванні фінансової системи і прийняли нову принципову політику у сфері бюджетного дефіциту.

Наявний бюджетний дефіцит демонструє дійсний стан бюджету. Проте, при цьому доходи не здійснюють відшкодування всіх витрат, що перевищують суспільні затрати виробництва, які мають мету виявлення негативного сальдо бюджету [10, с. 109].

Загальновідомо, що існує визначені класифікація факторів, що здійснюють вплив на дефіцит бюджету. Їх можна згрупувати на такі три основні категорії дефіцитів (рис. 1.2) [11].

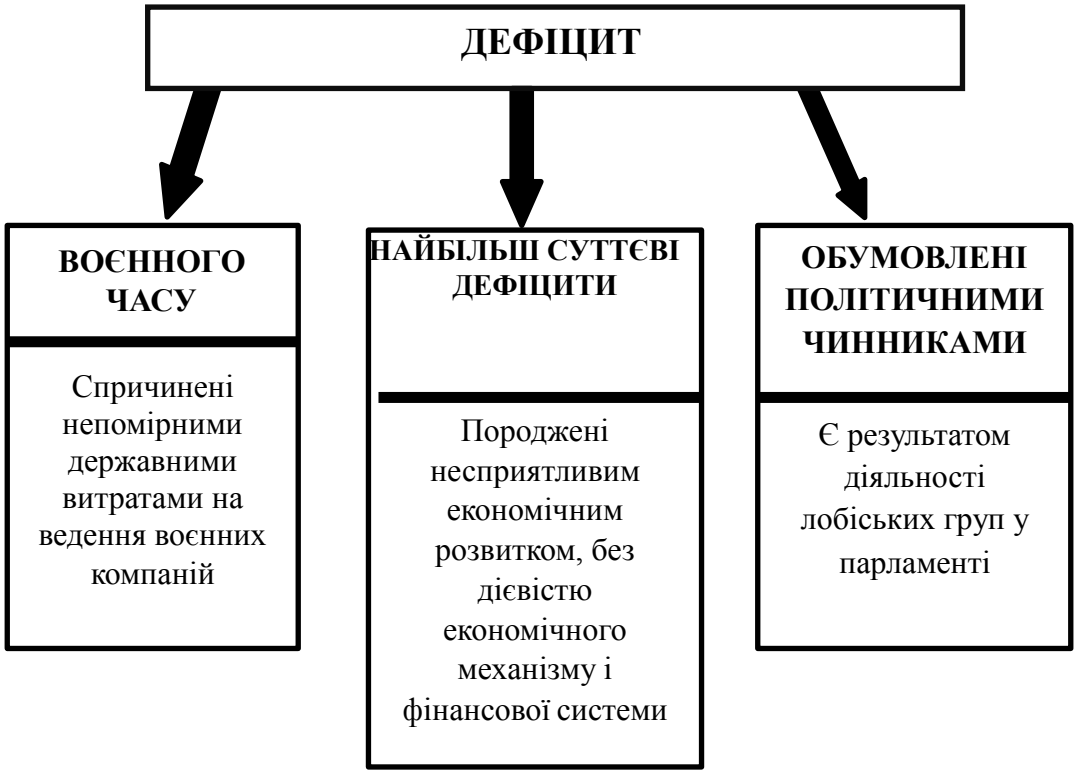


Рис.1.2 Основні категорії бюджетного дефіциту

Джерело: розроблено автором за даними [11]

На рис. 1.3. продемонстровано стан бюджетного дефіциту, який має

властивість бути різним у таких випадках [12]:

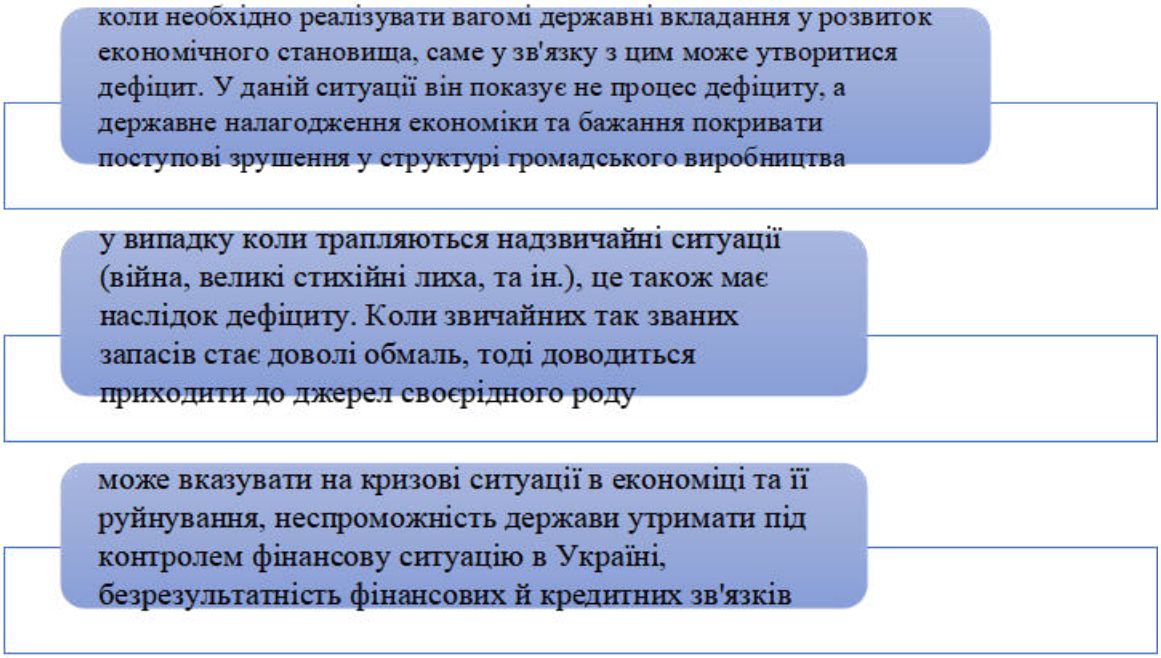


Рис.1.3 Властивості бюджетного дефіциту

Джерело: розроблено автором за даними [12]

Цілком очевидно, що дефіцит державного бюджету є досить негативним явищем, що потребує прийняття не лише термінових, а і дієвих економічних заходів, в т.ч. і відповідних політичних зважених рішень [13, с.118].

Бюджетний дефіцит може проявитись у двох формах: активній і пасивній (рис.1.4)

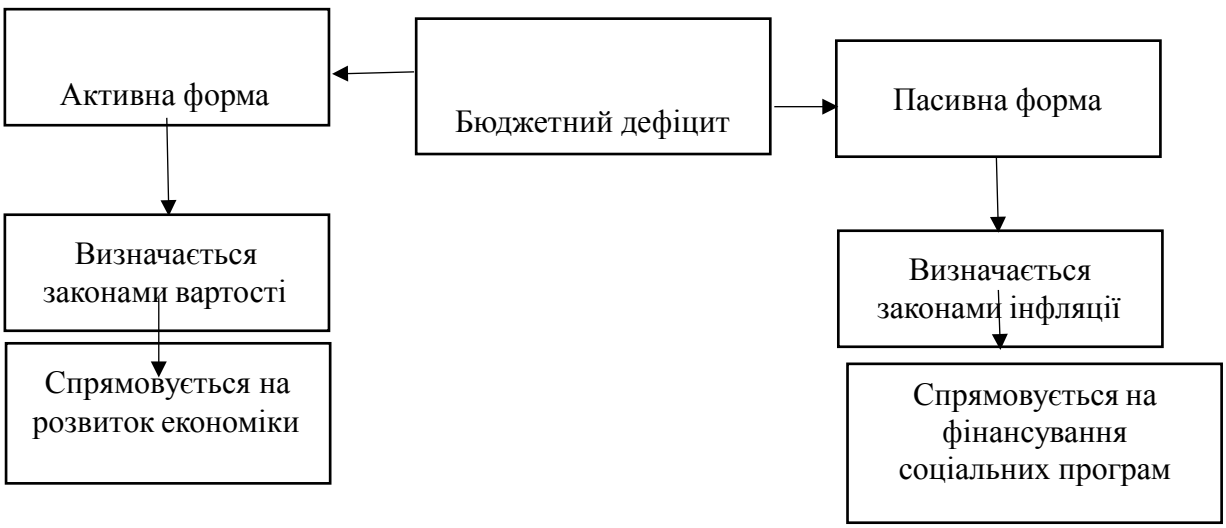


Рис.1.4 Сутність бюджетного дефіциту

Джерело: розроблено автором за даними [13]

Бюджетний дефіцит формується у разі якщо влада неефективно витрачає кошти та потім здійснює їх відшкодування за рахунок податкових доходів, тоді такі дії можуть призвести до формування дефіциту. У випадку, якщо податоки надходять у невідповідних розмірах згідно із бажанням Уряду, може утворюватись державний борг і дефіцит державного бюджету. Він за своїм змістом створює нейтральні зв'язки між діяльністю держави та учасниками суспільного виробництва щодо додаткових доходів задля користування бюджетних заощаджень.

Таким чином, зауважимо, що дефіцит бюджету є наслідком таких економічних явищ як: циклічного спаду в економіці, надмірних державних витрат і обмеженості фінансових ресурсів держави, мобілізації необхідних доходів тощо. Основні причини появи бюджетного дефіциту демонструє рис. 1.5. [14, с. 256].

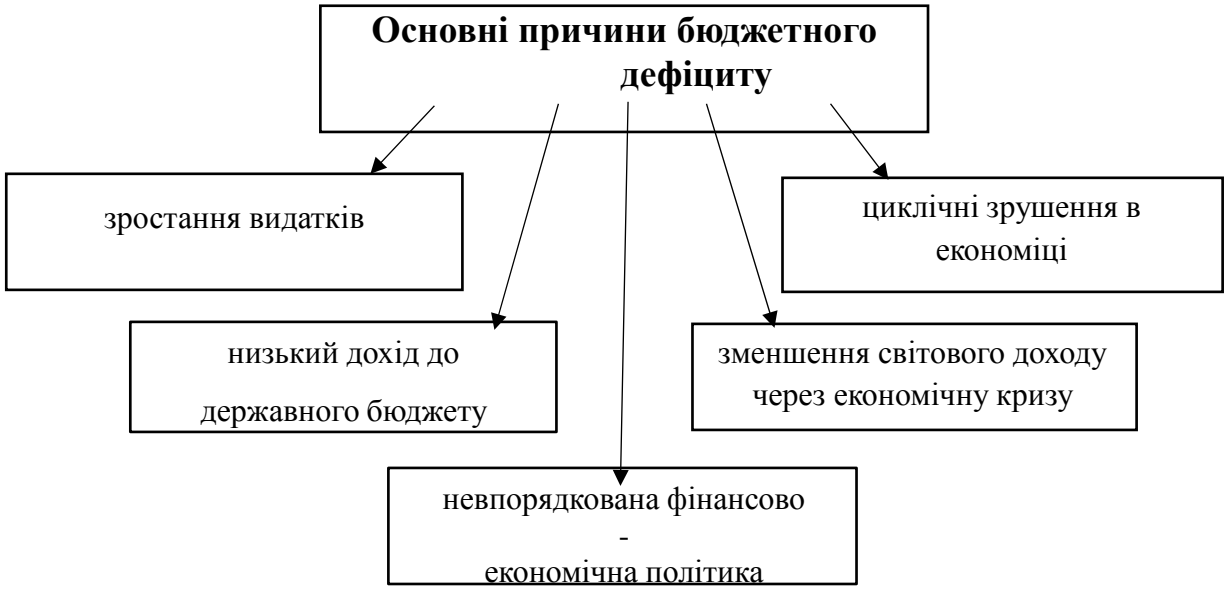


Рис.1.5 Основні причини бюджетного дефіциту

Джерело: розроблено автором за даними [14]

В процесі дослідження різних підходів до трактування сутності поняття - «дефіцит бюджету», найбільш вдалим є визначення, яке трактує його як:

«співвідношення між доходами і витратами державного бюджету, при якому останні перевищують постійні доходи» [14, с. 257].

Таким чином підсумовуючи вищесказане, зауважимо, що у цілому різні погляди, що були охарактеризовані науковцями на дану проблему дають змогу систематизувати їх ставлення до цієї економічної категорії. Як вітчизняні, так і зарубіжні науковці розглядають бюджетний дефіцит із таких позицій, що демонструє рис. 1.6 [15].

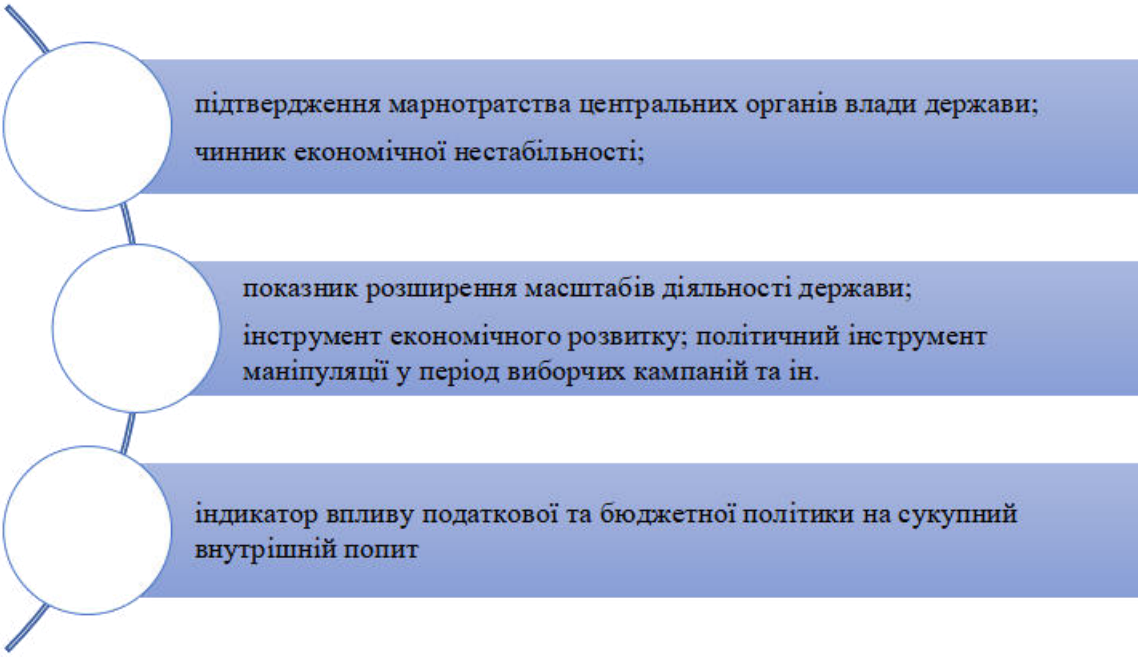


Рис.1.6 Основні підходи науковців на проблему бюджетного дефіциту

Джерело: розроблено автором за даними [15]

З огляду на це виникає необхідність більш детального подальшого вивчення усіх аспектів проблематики дефіциту державного бюджету і шляхів його зниження. Основними наслідками даного поняття можуть бути збільшення боргового навантаження, нестабільність національної валюти, розбалансування грошового обігу та системи розрахунків, інфляційні процеси та багато ін. негативних наслідків. Разом з тим, окрім циклічних спадів, тривале активне виникнення бюджетного дефіциту, як важеля податково - бюджетної політики може спричинити підвищення рівня

боргового навантаження [15].

1.2 Види дефіциту державного бюджету

В процесі з'ясування сутності та причин бюджетного дефіциту, варто проаналізувати його основні види. Він може мати різну форму, виникати за рахунок і в результаті різних обставин і при цьому викликати різні наслідки. У зв'язку з цим варто охарактеризувати різні види бюджетного дефіциту. Визначено, що він залежить від характеру прояву [16, с. 167]:

- активний дефіцит створюється у випадку, коли через підвищення видатків бюджету заохочується сукупний попит. З цього випливає, що активний дефіцит спрямовує фінансові ресурси в економіку, що сприятиме приросту ВВП;
- пасивний дефіцит - це економічне явище, що формується на основі отримання результату економічного схилу, спаду виробництва і зайнятості населення зменшує рівень бюджетних доходів. Він є наслідком самодіючих змін.

На рис. 1.7 та рис. 1.8 наведено основні та окремі види бюджетного дефіциту.



Рис. 1.7 Основні види бюджетного дефіциту на основі кваліфікаційних ознак

Джерело: складено автором на основі [16]

Його можна ідентифікувати за формою прояву: відкритий і прихований. Відкритий офіційно схвалений бюджетним законодавством [16, с. 122] та рішенням місцевих рад. Прихований - не затверджується ні документами, ні законами. Він розкривається протягом бюджетного року на основі збільшення об'ємів доходів. Згідно терміну дії, як видно з рис. 1.7 його розділяють на стійкий і тимчасовий. Стійкий дефіцит відзначається у протягом довготривалого періоду часу. Тимчасовий – з'являється через тимчасові бюджетні касові «розриви», що створюються на момент його виконання [16, с.123].

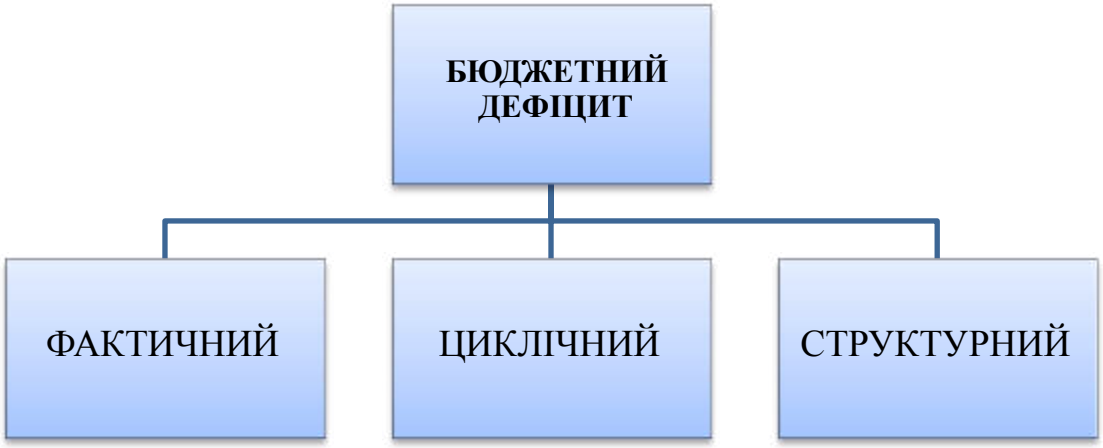


Рис.1.8 Окремі види бюджетного дефіциту

Джерело: складено автором на основі [3]

Як видно з рис. 1.8 важливо підкреслити деякі окремі види бюджетного дефіциту [17]:

– фактичний дефіцит формується під впливом циклічних коливань в економіці (циклічний дефіцит) і дискреційної бюджетно-податкової політики (структурний дефіцит);

– циклічний - є результатом недостатнього надходження бюджетних доходів унаслідок циклічних коливань в економіці. Він демонструє, що є вплив ділового циклу на бюджет і вимірює зміни видатків, ін.. надходжень, що виникають через економіку, яка перебуває у стані

піднесення або спаду;

– структурний дефіцит являє собою різницю між федеральними витратами і доходами при діючій фіскальній політиці (рівень оподаткування і поточних витрат) і базовому рівні безробіття. У випадку, коли економічна система переживає період спаду, а рівень безробіття значно підвищується, тоді наочно-реальний дефіцит бюджету перевищує рівень структурного дефіциту. Оскільки включається соціальний механізм виплати допомоги на випадок безробіття та за ін. соціальними програмами, а також в зв'язку із падінням доходів та купівельної спроможності населення.

Фінансування дефіциту з державного боргу розподіляють на операційний і первинний. Якщо є відмінність поміж обсягом дефіциту і розрахунком відсотків за борг, то це є первинним дефіцитом. Проте коли у країні є випуск цінних паперів для фінансування дефіциту, то тоді зростає сума заборгованості. Операційний дефіцит є вирахуванням інфляційної частки відсоткових сплат із державного боргу [17].

Разом з тим, варто звернути увагу на основні детермінанти бюджетного дефіциту, що представлено на рис. 1.9 [18].

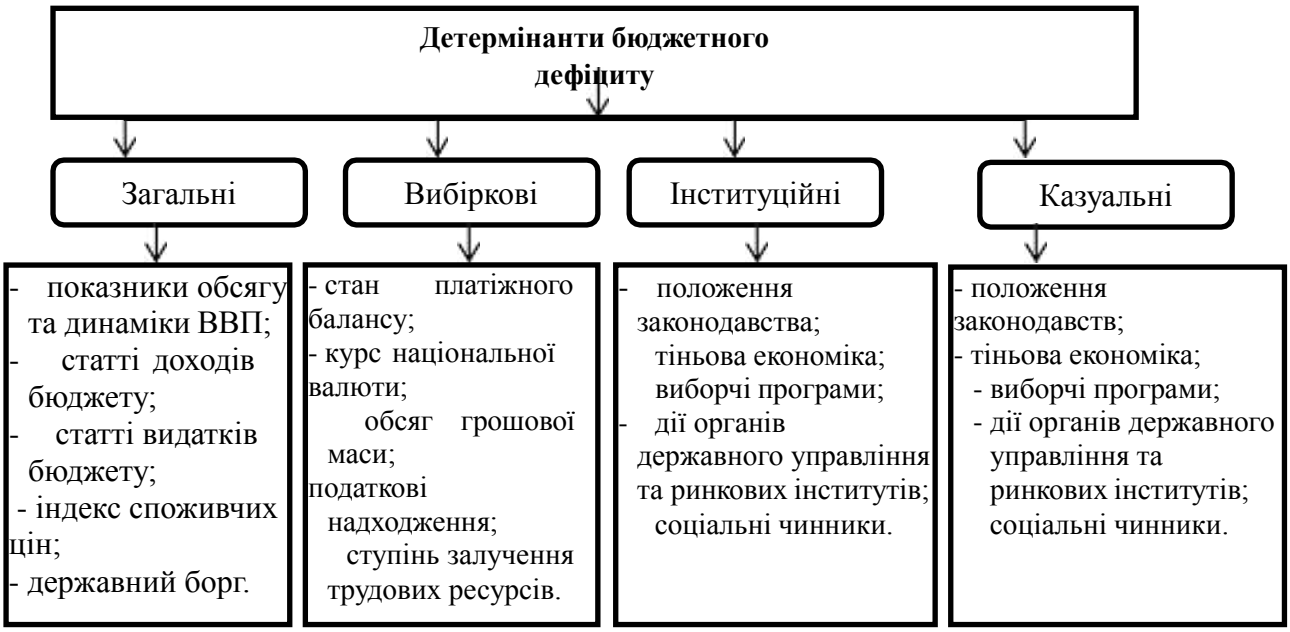


Рис.1.9 Детермінанти бюджетного дефіциту

Джерело: складено автором на основі [18]

Значною мірою, дефіцит бюджету несе наслідки негативного характеру. Граничні його межі згідно із «Пактом про стабільність і зростання» можуть дорівнювати 3% від ВВП країни. Максимально допустимий розмір дефіциту від ВВП у дійсності може збільшуватись [17].

Під час процесу збалансування частин бюджету реалізовується формування відповідного балансу (стан бюджету), що у свою чергу може визначатись: профіцитом (перевищенням доходів над видатками), рівновагою доходів та видатків, або дефіцитом (перевищенням видатків над бюджетними доходами). Врівноваження різних частин бюджету є його оптимальним природнім станом. На основі цього всі планові видатки мають бути забезпечені відповідними доходами (рис. 1.10).

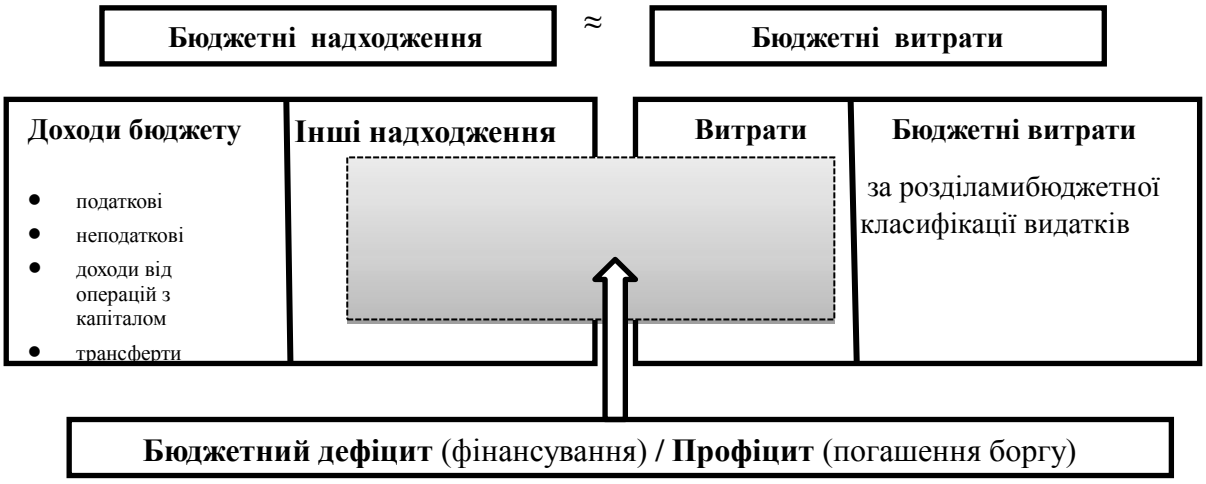


Рис. 1.10 Дефіцит/Профіцит Державного бюджету
Джерело: [16]

Першочерговим завданням бюджетного планування є знаходження стану бюджетної рівноваги, яке може вважатися оптимальним його досягненням. Його значимість обумовлюється складністю природи бюджету. В ньому переплітається великий спектр різнорівневих суперечностей і інтересів. Основним бажанням населення і бюджетних установ є отримання якомога більших надходжень при сплаті менших податків. Ця суперечність максимально ускладнює процеси збалансування бюджету. Дефіцит і профіцит являються невід'ємною складовою статті балансування бюджету. Він також пов'язаний із невідповідністю вхідних та вихідних фінансових

потоків [18].

З точки зору необхідності погашення основної суми державного боргу, затвердження бюджетного профіциту є виправданим. Бюджетний кодекс України [17], який містить саме таке положення це враховує. В т.ч. у ньому зазначено, що основною метою профіциту є забезпечення встановленого розміру залишку обороту бюджетних коштів та придбання цінних паперів [17].

Наявність і існування дефіциту може означати, що бюджет, який планується містить у собі статті видатків, які не мають грошового забезпечення за рахунок постійних доходів. Цілком очевидно, що дане явище зазвичай є негативним, але не свідчить про високий рівень незбалансованості бюджету. Оскільки у процесі проходження усіх стадій бюджетного процесу (складання та затвердження) визначаються джерела, що необхідні для фінансування дефіциту протягом бюджетного року [17].

Бюджетний дефіцит проявляється через такі 3 основні аспекти, які демонструє рис.1.11.[19].

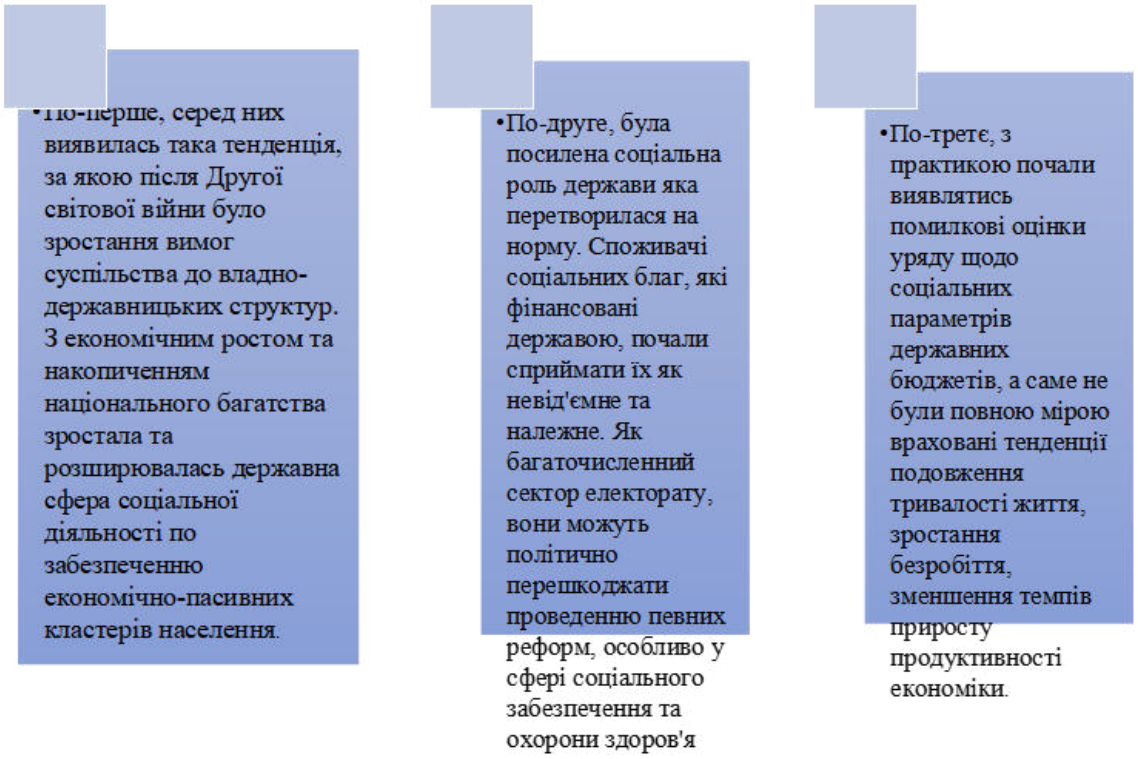


Рис. 1.11 Прояви бюджетного дефіциту
Джерело: [19]

Нині в Україні питання дефіциту бюджету є довгостроковим. Він відіграє значну роль у фінансовому стані держави і прямо пропорційно може впливати на економічний розвиток. Сьогоденна більшість економістів та вчених-теоретиків у світі визнають, що це явище дуже критично впливає на економіку держави в цілому, але ефективне управління ним та знаходження джерел фінансування і покриття не дає настільки критичних результатів на економіку держави.

Найкритичнішим наслідком, який може бути створеним бюджетним дефіцитом може стати інфляція. Зауважимо, що саме тому, вона може спричинити економічну нерівновагу, а в т.ч. збільшення державного боргу, що за обставин бездієвого управління може спричинити кризову ситуацію в будь-якій державі [19].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, зауважимо, що загальновідомим чинником дефіциту бюджету є обмеженість коштів в держави для забезпечення наповнення бюджету необхідними доходами. Основні причини його причини є такі: високий рівень собівартості виробництва товарів, скорочення виробництва, необхідність реконструкції виробництва шляхом впровадження новітніх технологій та загалом зменшення ефективності господарювання. Непомірне зростання видатків без врахування фінансових можливостей є другим чинником бюджетного дефіциту. При цьому витрати здійснюються без врахування їх доцільності та ефективності. До третьої групи чинників можна віднести інфляційні процеси, дисбаланс грошового обігу і грошової одиниці, з ін.. боку неефективне провадження інвестиційної, податкової і кредитної політики.

У процесі визначення його видів було визначено основні та окремі його види. Вони мають різні прояви, характеризуються різноманіттям чинників, причин і наслідків. У загальносвітовій практиці закономірності розвитку дисбалансу бюджету узагальнені західними економістами та виражені у певних чинниках затяжних дефіцитів.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ СТАНУ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз та оцінка дефіциту бюджету в Україні

Дефіцит як економічна категорія присутній в бюджетному процесі багатьох розвинених країн світу. Однак його характер та причини виникнення відіграють важливу роль у формування фінансової політики. Дефіцит державного бюджету в Україні за умов мирного часу є досить стійким явищем, яке повязане в першу чергу з неефективною фінансовою політикою та розподілом видатків на соціальні заходи.

Матеріальною основою бюджету є доходи. Згідно занонодавчих норм вони можуть формуватись за рахунок податкових надходжень, неподаткових надходжень, трансфертів та операцій з капіталом. Особливості фіормування доходів Державного бюджету Уаїни зображено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка доходів Державного бюджету України за 2019-2023 рр.

Рік	Доходи Державного бюджету, млн грн	Ланцюговий приріст	
		Абсолютний, млн грн	Відносний, %
2019	998279	-	-
2020	1076017	77738	7,79
2021	1296853	220836	20,52
2022	1787396	490543	37,83
2023	2671998	884602	49,49

Джерело: складено автором на основі [20-24]

Протягом періоду, що досліджується, варто відзначити постійне зростання доходів державного бюджету з 998 млрд до 2,7 трлн грн. У 2022 р прослідковується найменший приріст доходів у розмірі 7,8 %. Це повязано з

початком пандемії, зниженням економічної активності підприємств та зменшенням рівня купівельної спроможності громадян країни.

Станом на 2021 рік зростання доходів у відносному вираженні зросло на 20,5%. Даний період можна вважати посткризовим у порівнянні з 2019, що позначилось на пожвавленні економічної активності всіх господарюючих субєктів та зростання цін під впливом інфляційних процесіів.

Починаючи з 2022 року спостерігається зростання доходів державного бюджету майже на 38 %. Такий приріст можна пояснити фінансовою допомогою з боку міжнародних організацій та Урядів інших країн. З початку військового стану до основних чинників зростання доходів можна віднести зростання податкових та неподаткових бюджетних доходів, міжнародна донорська підтримка.

Не зважаючи на позитивну динаміку доходів за умов військового часу не варто вважати це позитивним критерієм. Військові дії в Україні вимагають зростання видатків на оборону та захист. У результаті аналізу можна стверджувати, що Уряд країни не здатен власними силами акумулювати необхідні фінансові ресурси (див.табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка видатків Державного бюджету України за 2019-2023 рр.

Рік	Видатки Державного бюджету, млн грн	Ланцюговий приріст	
		Абсолютний, млн грн	Відносний, %
2019	1072892	-	-
2020	1288017	215125	20,05
2021	1490259	202242	15,70
2022	2705423	1215164	81,54
2023	4014418	1308995	48,38

Джерело: складено автором на основі [20-24]

Протягом досліджуваного періоду спостерігається стрімке зростання видаткової частини державного бюджету. З 2019 по 2020 рік у структурі видатків спостерігається зростання на 20 %, а в 2021 році зростаня видаткової частини відбулось на 5 % менше ніж в попередньому періоді.

З початком військової агресії спостерігається стрімке зростання видатків державного бюджету, відносний приріст становив 81, 54 %, що у 5,2 рази білеше у відносному вираженні ніж видатки 2021 року. Станом на 2023 рік видатки зросли ще на 48, 38 %, у абсолютному вираженні сума видатків склала 1308995 млн грн (див.табл. 2.3). Хронічне зростання видатків спровоковане необхідністю фінансування військових заходів на території України, однак структура доходної частини державного бюджету дозволяє припустити зростання дефіциту, яке повязане із зростанням зовнішньої фінансової допомоги.

Таблиця 2.3.

Динаміка видатків Державного бюджету України за функціональною класифікацією за 2019-2023 рр., млн. грн

Складові	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Загальнодержавні функції	168207	163849	206643	201999	296139
Оборона	106628	120374	127527	1142872	2097620
Громадський порядок, безпека та судова влада	140151	157673	174410	443323	574615
Економічна діяльність	72365	168889	180990	95368	134308
Охорона навколишнього природного середовища	6316	6637	8200	4714	5203
Житлово-комунальне господарство	108	89	165	529	8369
Охорона здоров'я	38561	124925	170505	184268	179258
Духовний та фізичний розвиток	9967	9827	15970	11052	11818
Освіта	51658	52857	63837	58508	60452
Соціальний захист та соціальне забезпечення	218629	322720	339279	425987	469251
Міжбюджетні трансферти	260302	160177	202733	136803	177385
Разом видатки Державного бюджету	1072892	1288017	1490259	2705423	4014418

Джерело: складено автором на основі [20-24]

Зростання видаткової частини державного бюджету спровоковано зростанням видатків на оборону. Варто зазначити, що з 2019 по 2021 роки відносний приріст склав 19,5 %. Однак, починаючи з повномасштабного вторгнення росії на територію України спостерігається стрімке зростання даного показника на 1015345 млн грн у порівнянні з 2021 роком. Станом на 2023 рік у порівнянні з 2022 роком видатки на оборону зросли ще на 954748 млн грн. На другому місці за розміром видатків державного бюджету знаходяться видатки на «дотримання громадського порядку, безпеки та судової влади», які з 2022 року зросли на 131292 млн грн.

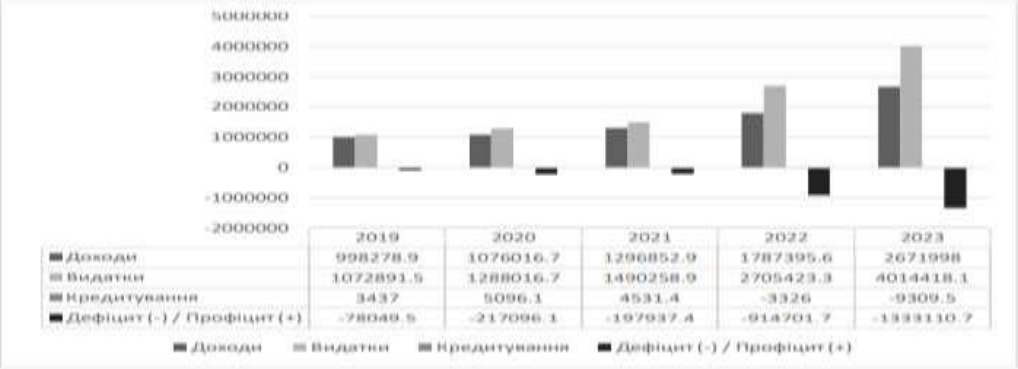
«Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення» теж зазнали зростання у зв’язку з появою категорій населення, що постраждало від дій окупантів. За умов мирного часу спостерігалось їх зростання на 120650 млн грн, за три роки видатки зросли в 1,6 рази.

Видатки на житлово – комунальне господарство в аналізованому періоді теж істотно зросли. У порівнянні з 2019 року видатки даної сфери зросли на 8261 млн грн. У відносному вираженні значення даного показника зросла на 7749 %. Це зростання пояснюється необхідністю відновлення інфраструкури міст, логістичних шляхів, пошкоджених агресором з початку 2022 року.

Найменша частка змін у 2022 – 2023 роках припадає на фінансування освіти, охорони природи, духовний та фізичний розвиток. Фактично за умов війни Уряд країни переглянув оскремі статті видатків із визначенням чітких пріоритетів фінансування.

На основі аналізу структури видатків державного бюджету можна стверджувати, що у 2019 – 2021 роках витадки були зосереджені на підтримці економічного розвитку органів місцевого самоврядування (зростання обсягів трансфертних платежів) та усунення наслідків пандемії. У 2022 році бюджетна політика була переорієнтована на задоволення потреб оборони країни. Це призвело до скорочення окремих статей видатків соціальнї сфери, проте це суттєво не вплинуло на розвиток соціально – економічної політики.

Постійне зростання витрат на забезпечення оборони країни призвело до зростання обсягів видатків, що призвело до збільшення обсягів дефіциту державного бюджету (див. рис. 2.1).



	2019	2020	2021	2022	2023
Доходи	998278.9	1076016.7	1296852.9	1787395.6	2671998
Видатки	1072891.5	1288016.7	1490258.9	2705423.3	4014418.1
Кредитування	3437	5096.1	4531.4	-3326	-9309.5
Дефіцит (-) / Профіцит (+)	-78049.5	-217096.1	-197937.4	-914701.7	-1333110.7

Рис.2.1. Динаміка бюджетних показників України з 2019 по 2023, млн грн

Джерело: складено автором на основі [20-24]

Протягом аналізованого періоду прослідковується наявність дефіциту Державного бюджету України (далі - ДДБУ). На зростання ДДБУ значну роль відігравали зовнішні та внутрішні чинники. Так у 2019 році дефіцит бюджету складав 78049, 5 млн грн. Початок коронавірусної інфекції призвів до зниження рівня економічної освіти, зменшення обсягів матеріального та нематеріального виробництв. Це спровокувало зростання дефіциту бюджету у 2020 році до 217096,1 млн грн, що в 2,7 рази більше ніж у попередньому періоді. У 2021 році спостерігається незначне зниження даного показника на 139046,6 млн грн.

Під час повномасштабного вторгнення ДДБУ у 2022 році у порівнянні з попереднім періодом збільшився на 716764,3 млн грн. Такий приріст спровокований зростанням видатків на оборону та забезпечення правопорядку. Протягом 2023 року приріст дефіциту бюджету склав 12416405,3 млн. грн., фактичний обсяг дефіциту за підсумками року становить 13331107 млн грн. Зростання ДДБУ у воєнний період має негативні тенденції до зростання.

В довгостроковій перспективі військові дії будуть рушійним фактором до зростання обсягів дефіциту бюджету. Структура доходів Державного бюджету України демонструє зростаючу залежність країни від зовнішнього фінансування від Міжнародних фінансових організацій, ЄС та Урядів зарубіжних країн. Саме тому особливої актуальності набуває питання

пошуку альтернативних джерел фінансування дефіциту бюджету за рахунок внутрішніх джерел фінансування.

2.2. Аналіз джерел покриття бюджетного дефіциту в Україні

Серед традиційних джерел покриття дефіциту державного бюджету України (далі – ДДБУ) можна виділити податкові надходження, які акумулюються в середині країни, запозичення, доходи від приватизації державного майна та міжнародні трансферти.

Податки є основним джерелом наповнення державного бюджету. Вони становлять більше ніж 70 % від загальної суми доходів. Аналітична інформація щодо структури доходів державного бюджету відображено на рис. 2.2.



Рис.2.2. Структура доходів Державного бюджету України з 2019 по 2023 роки, %

Джерело: [20-24]

Податки як інструмент мобілізації фінансових активів відіграють важливу роль у функціонуванні держави. Саме податки виступають дієвим

інструментом пожвавлення чи пригнічення економічної активності, створюють передумови до зростання основних показників розвитку суспільства.

Період з 2019 по 2021 роки демонструє стійку залежність державного бюджету від податкових надходжень. Частка податків у даному періоді коливалась в межах від 79,1 до 85,39 %. Навіть коронавірусна інфекція не призвела до вагомих втрат податкових надходжень, їх частка скоротилась на 1,2 %.

Зважаючи на бюджетоутворюючий характер податків в державному бюджеті військова агресія суттєво вплинула на дану складову. До основних причин щодо втрат податкових надходжень варто віднести:

- руйнування виробничого потенціалу окремих регіонів
- необхідність до релокації бізнесу
- руйнування інфраструктури
- часткове знищення логістичних систем тощо.

Вище вказані чинники призвели до того, що у 2022 році частка податкових надходжень становила лише 53%, а станом на 2023 рік даний показник знизився до 45 %. Така динаміка є достатньо тривожним індикатором оскільки зниження внутрішнього фінансування за рахунок податків призвело до зростання міжнародної фінансової допомоги та боргових фінансових інструментів.

Активне застосування боргового фінансування ДДБУ посилило боргове навантаження станом на початок 2024 року. У результаті використання запозичень відбувається формування державного боргу України. Структура державного боргу України на кінець 2023 року відображена в таблиці 2.4.

Станом на 2022 – 2023 роки спостерігається зростання зовнішнього державного боргу до 69,4 %, однак у 2024 році його частка у загальній структурі має зрости до 76,9 %. Такий відсоток заборгованості є дуже значним та може мати негативні наслідки у майбутньому. З порівняльною

метою варто відмітити, що значення даного показника в країнах – аналогах ЄС становить 43 %, а в країнах, які не є членами ЄС – 70 %[25,31]. Зважаючи на це варто виділити основні тенденції державного боргу, як сформувались за час війни:

- Незначна роль внутрішніх запозичень у структурі джерел фінансування у порівнянні з зовнішніми позиками. Це пояснюється незначними обсягами облігацій внутрішньої державної позики на ринку капіталів, їх високою вартістю та короткими термінами обігу.
- На початок 2024 року спостерігається зростання платежів щодо сплати відсотків за внутрішнім боргом. З 1 – го кварталу 2021 року по 1 – ий квартал 2024 року сума виплат зросла до 27,3 млрд грн, абсолютна сума приросту склала 9,9 млрд грн. На кінець 2024 року зростання виплат за внутрішніми зобов'язаннями становитиме 260,3 млрд грн. Важливим фактором впливу у розрізі даної проблеми є рівень облікової ставки Національного банку України (далі – НБУ) на рівні 13 – 13,5 %, що погіршує ситуацію з потенційними виплатами.

Таблиця 2.4

Стан та структура державного боргу України на кінець року, *млрд грн, %*

Показники	2023 р.	2024 р. (закон)
Державний борг, у т.ч.:	**5188,1**	**7460,1** ↑
Внутрішній борг	1587,7	1725,9 ↑
% до загального обсягу	*30,6*	*23,1* ↓
Зовнішній борг	3600,4	5734,2 ↑
% до загального обсягу	*69,4*	*76,9* ↑
Національна валюта	1447,2	1672,1 ↑
% до загального обсягу	*27,9*	*22,4* ↓
Іноземна валюта	3740,9	5788,0 ↑
% до загального обсягу	*72,1*	*77,6* ↑
Плаваюча ставка	1601,4	2046,4 ↑
% до загального обсягу	*30,9*	*27,4* ↓
Фіксована ставка	3586,7	5413,7 ↑
% до загального обсягу	*69,1*	*72,6* ↑
Середній термін до погашення (років)	11,0 р.	н/р
Середньозважена вартість, %	6,2	н/р
Частка у ВВП, %	**80,2**	**97,6** ↑

Джерело: складено автором на основі [25,27]

За умов обмеженого використання внутрішніх боргових інструментівв у держави фактично відсутні аналоги додаткових джерел фінансування. Тому в майбутньому використання зовнішнього боргу є найбільш вірогіідним не зважаючи на ризики, якіі можуть виникнути у майбутньому у звізку із виплатою та обслуговуванням зовнішнього боргу.

Розглядаючи зовнішній держаавний борг за структурою кредиторів варто наголосити на тому, що на Міжнародний валютний фонд та ЄС припадає майже 47 % від суми зовнішнього боргу країни (див. табл.2.5). Друге місце посідають власники облгації зовнішньої державної позики, третє – уряди ноземних країн.

Таблиця 2.5.

Державний борг за кредиторами на кінець відповідних періодів, *млрд грн* **та частка від загальної суми**, %

Показники	2021 р.		2022 р.		2023 р.		червень 2024 р.	
	млрд грн	частка %	млрд грн	частка %	млрд грн	частка %	млрд грн	частка %
Зовнішній борг	**1300**	**55**	**2325**	**63**	**3600**	**69,4**	**4207,6**	**71,9**
МФО, ЄС	584	25	1254	34	2252,6	40,8	2727,9	46,6
Уряди іноземних держав	41	2	183	5	240	4,8	303,6	5,2
Неврегульована заборгованість (РФ)	16,5	0,7	22,2	0,6	23,0	0,4	24,6	0,4
Комерційні банки	51	2	60	2	59,5	1,1	64,4	1,1
Власники ОЗДП	625	26	829	22	750,6	15,7	797,3	13,6
Неврегульована заборгованість за ОЗДП	116,9	4,9	109,7	2,9	114,0	2,2	121,6	2,1
Не віднесений до інших категорій (МВФ)	120,5	5,0	153,6	4,1	160,8	2,9	168,3	2,9
Внутрішній борг	**1063**	**45**	**1390**	**37**	**1588**	**30,6**	**1642,6**	**28,1**
НБУ	314	13	703	19	1,6	0,0	1,6	0,0
Власники ОВДП	529	22	438	12	1586	28,7	1641,1	28,1
Держбанки, держкомпанії та ФГВФО* (капіталізація)	219	9	249	7	-	-	-	-
Разом державний борг	2363	100	3715	100	5188	100	5850	100

Джерело: складено автором на основі [25,26]

В структурі внутрішнього боргу України станом на червень 2024 року частка власників ОВДП займає лише 28, 1 %. Дана інформація є неповною, оскільки дані подані за перше півріччя. Динаміка даного показника є позитивною, у 2024 році у порівнянні з 2022 роком частка власників ОВДП зросла більше ніж на 100%.

Зважаючи на вагомі обсяги зовнішнього фінансування важливи етапом є подальша його реструктуризація та фінансування за рахунок зовнішніх кредиторів на пільгових умовах. Крм того, в умовах військового стану ймовірність зростання ДДБУ є надзвичайно великою, що в свою чергу призведе до зростання боргового навантаження у майбутньому.

Аналізуючи структуру державного боргу за видами валют можна відмітити зниження частки державного боргу за ринковими цінними паперами з 55 % до 44 %. А обсяг зовнішніх ринкових цінних паперів знизився майже в двічі та склав 13,6 % станом на червень 2024 року.

Таблиця 2.6

Структура державного боргу за валютами на кінець відповідних періодів, частка від загальної суми, %

Валюти	2021 р.	2022 р.	2023 р.	червень 2024 р.
Англ. фунт стерлінгів	0,02	0,02	0,02	0,13
Долар США	35	29	23,8	23,9
Євро	14	23	31,2	33,6
Канадський долар	0	1	2,3	3,1
СПЗ*	10	10	9,8	9,3
Українська гривня	40	34	26,2	24,3
Японська єна	1	1	0,6	0,6

Джерело: складено автором на основі [25,26]

У порівнянні вага державного боргу в іноземній валюті зросла до 76% у порівнянні з 2021 роком, відносний приріст становив 16 %. Така ситуація була спровокована зростанням зовнішнього фінансування. Найбільший приріст припадає на державний борг в євро. У порівнянні з 2021 роком на кінець 2023 року таке зростання становило 17,2 %, за перше півріччя 2024 року запозичення у євро зросли ще на 2,4%.

Державний борг у доларах США знаходиться на другому місці за обсягами з точки зору валют. У порівнянні з 2021 роком частка запозичень у доларовому еквіваленті скоротилась з 35 % в 2021 році до 23,9 % у першому кварталі 2024 року. Варто також відзначити наявність внутрішнього

державного боргу в іноземній валюті. Його частка в загальному обсязі складає до 10 %, однак це можу свідчити про можливість зростання валютних ризиків у майбутньому.

Станом на 2021 рік зовнішні фінансові зобов'язання у канадських доларах були відсутні. Проте вже у 2022 році частка таких зобов'язань становила 1 %, а в І кварталі 2024 року – 3,1. Не зважаючи на незначну частку зовнішнього фінансування у даній валюті варто акцентувати увагу на підтримці Уряду Канади в умовах воєнного часу.

Частина державного боргу в національній валюті за останні роки щорічно знижується. У 2021 році частка державного боргу в українській гривні становила 40 %, а в наступному 2022 році відбулось зниження даного показника на 6%. З початку повномасштабного вторгнення по 2024 рік державний борг у національній валюті скоротився на 9,7 % та становить 24,3 % в структурі сукупного державного боргу.

Актуальним на сьогодні питанням є строки погашення боргових зобов'язань (див. табл. 2.7). Короткострокові боргові зобов'язання потребують виплат у короткостроковій перспективі, тоді як довгострокові – відтермінують цю подію в часі.

Таблиця 2.7

Структура державного внутрішнього боргу України за строками до погашення, частка від загальної суми, %

Строки погашення	2021 р.	2022 р.	2023 р.	червень 2024 р.
< 3 р.	43	30	26,5	28,0
3-5 р.	12	7	9,4	13,2
5-7 р.	6	7	5,2	2,5
7-10 р.	14	12	4,0	1,6
>10 р.	24	44	55,0	53,6
Всього	100	100	100	100

Джерело: складено автором на основі [25, 26]

Згідно даних Міністерства фінансів України в структурі внутрішнього державного боргу з точки зору джерел погашення позик прослідковуються наступні тенденції:

- скорочення середньозваженої вартості внутрішнього боргу в 1,4 рази
- найбільша питома вага внутрішнього боргу припадає на довгострокові
- щорічне зростання довгострокових цінних паперів, загальний приріст склав майже 30 %
- цінні папери, частка в структурі боргу яких становить 53,6.

-боргові цінні папери з фіксованою ставкою складають більше 50 %, що вагомо впливає на можливий процентний ризик для України в поточному періоді.

В умовах війни трансферти становлять найбільшу часту надходжень, що використовуються для покриття ДДБУ. Обсяг залученої міжнародної допомоги за 2022 – 2023 роки зображено на рис. 2.5.

З початку війни світова спільнота активно фінансує потреби України, в тому числі і покриття дефіциту. Так за даними, розміщеними на інформаційній сторінці Світового банку [33] видно, що з моменту початку військових дій на території України банку вдалось на листопад 2023 року мобілізувати та виплатити 29 млрд дол США.

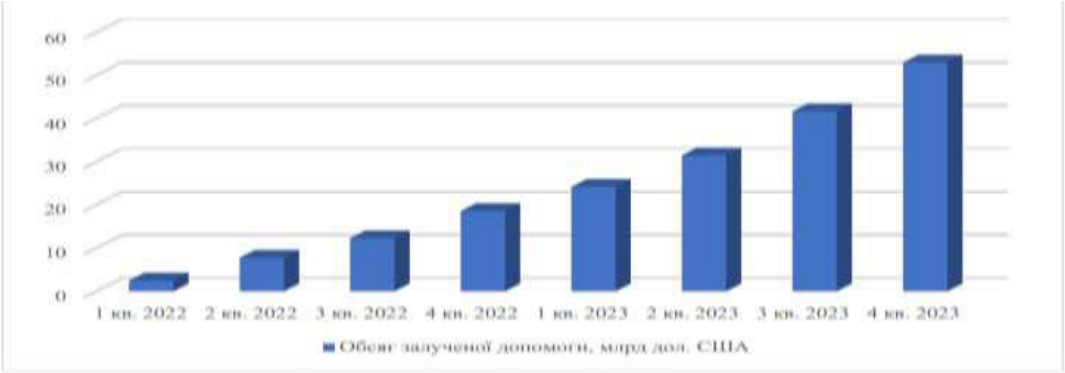


Рис. 2.3. Міжнародна фінансова допомога Україні з 2022 по 2023 роки, млрд грн

Джерело: [37]

За даними Трекеру підтримки України [34] найбільш суттєвою стала допомога Європейського Союзу. Станом на 2023 рік ЄС зобов'язався виділити 144 млрд євро, на даний період часу надано допомога на суму 77

млрд євро. Така допомога має суттєвий вплив для підтримки фінансової стабільності країни. Варто також відзначити, що фінансова допомога від зарубіжних партнерів здійснюється в різних формах, зокрема паралельне фінансування, грантову фінансування та гарантії.

Як видно з рис.2.3 обсяги міжнародної фінансової допомоги зростають щоквартально у порівнянні з кожним попереднім періодом. В структурі такого типу фінансування найбільша частка припадає на грантове фінансування – 55 % в загальному обсязі міжнародної фінансової допомоги, частка пільгових кредитів становлять 40%, гарантії у загальній структурі є найменшими та становлять лише 5 %[35].

До основних донорів фінансової допомоги для України серед міжнародних організацій є:

- Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) – 2,3 млрд дол
- Світовий банк здійснював фінансову допомогу у обсязі 5,8 млрд грн
- Міжнародний валютний фонд (МВФ) – 4,1 млрд дол.

Серед країн, які здійснюють фінансову допомогу України варто виділити:

- Сполучені Штати Америки (США) – 19 млрд дол
- Європейський Союз (ЄС) - 16 млрд дол
- Німеччина – 2,5 млрд дол
- Велика Британія – 3,4 млрд дол
- Канада – 3,6 млрд дол.

Вагома частка міжнародної фінансової допомоги було використано для покриття ДДБУ, фінансового забезпечення внутршньо – переміщених осіб, відновлення стану критичної інфраструктури, закупілю медичних препаратів.

Грантова фінансування у переважній більшості використовується для підтримки окремих галузей економіки, зокрема:

- підтримка малого та мереднього бізнесу

- відновлення інфраструктури регіонів, що постраждали від військової агресії

- створення передумов для забезпечення імпорту особливо важливих товарів (сировина, обладнання, енергоносії)

- забезпечення умов для відновлення експорту (див.табл.2.8)

Таблиця 2.8

Окремі проєкти міжнародної допомоги в розрізі секторів економіки

Сектор економіки	Проєкти допомоги	Обсяг фінансування, млн дол. США
АПК	Програма допомоги фермерам від уряду Канади	110
	Кредитна лінія від МБРР для закупівлі насіння	350
МСБ	Програма мікрогрантів від USAID	58
	Доступні кредити 5–7–9 % (за підтримки урядів ЄС та Японії)	520
ЖКГ	Кредити на ремонт пошкодженого житла	75
	Закупівля комунальної техніки та генераторів	120
Транспорт	Проєкти реконструкції доріг та мостів	450
	Відновлення залізничної інфраструктури	380
Енергетика	Проєкти закупівлі обладнання та ремонту мереж	980

Джерело: [37]

Панченко В.А. наголошує на тому, що частина проєктів спрямовані ні забезпечення розвитку середньострокових перетворень інфраструктури [37]:

1. Розвиток цифрової економіки на рівні держави та інших субєктів господарювання

2. Фінансування розвитку чистої енергетики та підвищення рівня енергоефективності

3. Стимулювання експорту шляхом розвитку транспортної та логістичної інфраструктури.

На шляху до перемоги Україна використовує всі можливі джерела фінансування державних видатків, однак очевидним є той факт, що війна призвела до гострої нестачі коштів у бюджеті. Податковий потенціал в роки війни свідчить про його недостатню ефективність у порівнянні з попередніми бюджетними періодами. У зв'язку з цим в структурі бюджетних доходів зросла частка боргових фінансових зобов'язань та міжнародної фінансової допомоги. Зростання такої тенденції у довгостроковій перспективі

призводить до зростання ризиків, які можуть суттєво вплинути на економіку країни. До основних ризиків у даному контексті можна віднести:

- ризик платоспроможності
- відсотковий ризик
- ризик ліквідності
- валютний ризик.

У підсумку, зважаючи на отримані аналітичні дані, особливу увагу на даному етапі потрібно приділити трьом основним напрямам: пошук додаткових джерел фінансування державних видатків, зростання рівня економічного розвитку держави та розробка механізму управління дефіцитом бюджету. Пожвавлення економічного розвитку як одного з пріоритетних етапів в мирний період є достатньо ефективним, проте за умов військового часу це ускладнюється у зв'язку з обмеженими можливостями держави щодо надання безпекових та економічних гарантій. Комплексне використання цих напрямів дозволить мінімізувати окреслені ризики та сформувати передумови до поступового економічного відновлення.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ЗМЕНШЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ДЕФІЦИТУ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ОПТИМІЗАЦІЇ

На основі дослідження, проведеного в другому розділі, варто відзначити, що дефіцит державного бюджету України має тенденцію до зростання. В умовах мирного часу в складі державного бюджету чітко прослідковується його хронічний характер і, як наслідок, зростання державного боргу. До основних причин зростання дефіциту державного бюджету можна віднести:

- неефективна бюджетна політика
- використання популістських підходів до реалізації політичних механізмів
- низький рівень фінансування економічної активності в межах країни
- активне залучення боргового фінансування для покриття дефіциту бюджету
- відсутність довгострокового бюджетного фінансування.

За умов війни традиційні підходи до покриття дефіциту державного дефіциту не мають великої ефективності. Світова практика фінансування державних потреб за умов війни демонструє різні підходи до формування доходів бюджетів різних країн (див.рис.3.1).



Рис.3.1. Світова практика фінансування бюджетних видатків в умовах війни.

Джерело: [38]

На рис 3.1. відображена структура джерел фінансування різних країн за часів війни. Так, Сполучені Штати Америки (США) у період громадянської

війни активно використовували внутрішні позики – 59,6 %, тоді як податкова складова становила лише 6,8 %. Емісія центрального банку того періоду складала 20 %. За часів першої та другої світових воїн структура джерел фінансування була змінена на користь внутрішніх позик та податків. При чому варто зазначити, що частка внутрішніх позик є більшою ніж податкові доходи. Емісія центрального банку в період першої та другої світових воїн зменшилась практично в двічі і становила 7 – 10 %.

Україна за умов війни за джерелами фінансування бюджетних видатків схожа з бюджетною політикою Ізраїлю періоду 1967 – 1970 років. Частка податків із загальної суми надходжень України становить 51 %, а в Ізраїлі аналогічний показник дорівнює 53 %. Обсяг внутрішніх позик в Україні та Ізраїлі, на відміну від США, становить від 3,8 до 5,4 %. На відміну від Ізраїлю Україна на період 2023 року не використовувала емісію центрального банку, яка може призвести до шокових наслідків для економіки країни.

На основі розглянутого досвіду вважаємо за необхідне сформувати ряд напрямів, які можуть сприяти скороченню дефіциту Державного бюджету України. Основні пропозиції щодо вдосконалення та управління дефіцитом відображені в табл. 3.1.

В основі бюджетних проблем закладений процес формування бюджетних доходів та їх розподіл згідно видатків. З точки зору структури видатків вважаємо за необхідне забезпечити їх оптимізацію. Для цього необхідно регулярно проводити аудит державних програм у різних сферах з метою уникнення неефективних видатків та виявлення порушень у бюджетній сфері. Вивільнені кошти спрямувати на розвиток пріоритетних сфер економіки – інноваційні технології, енергетика, акцентування уваги на розвитку зеленої економіки.

В структурі бюджетних надходжень левова частка припадає саме на

податкові надходження та міжнародну фінансову допомогу. Зважаючи нерівномірно розподілене податкове важливо внести ряд змін, зокрема:

- введення прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб
- безперервна підтримка малого та середнього бізнесу в умовах військового часу
- підвищити ефективність адміністрування податків використовуючи інноваційні технології тощо.

В основі подальшого розвитку нашої держави закладено можливість мобілізувати додаткові фінансові ресурси до державного бюджету. З цією метою варто сприяти всебічному розвитку інвестиційної складової економіки країни, зокрема: створити спеціальні зони економічного розвитку, надати гарантії для інвесторів у галузях, які мають ключове значення для розвитку країни.

Таблиця 3.1

Пропозиції щодо управління дефіцитом бюджету України

Шляхи удосконалення	Фактичний стан	Пропозиції
Оптимізація державних витрат	Значна частка бюджету в умовах війни спрямована на оборону, соціальні виплати та обслуговування боргу.	1. Аудит державних програм і скоротити або оптимізувати малоефективні витрати. 2. Витрати на пріоритетні сфери.
Збільшення дохідної частини бюджету	Основне джерело доходів – податки, міжнародна фінансова допомога.	1. Запровадження прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб. 2.Збільшення ефективності адміністрування податків 3. Підтримка малого та середнього бізнесу
Залучення інвестицій	Низький рівень прямих іноземних інвестицій через ризики війни та недовіру до правової системи.	1. Державні гарантії для інвесторів. 2. Створити спеціальні зони економічного розвитку із застосуванням грантового фінансування.
Міжнародна фінансова допомога	Основні джерела - гранти та кредити міжнародних організацій, таких як МВФ, ЄС, Світовий банк.	1. Розширити програми технічної допомоги від міжнародних організацій. 2. Залучити більше грантів для реконструкції інфраструктури.
Боротьба з тіньовою економікою	Значний рівень тінізації економіки (понад 30% ВВП), недоотримання податкових надходжень.	1. Запровадити сучасні системи моніторингу податкових платежів 2. Підвищити відповідальність за ухилення від сплати податків.
Зниження державного боргу	Зростання боргового навантаження, високий відсоток обслуговування боргу.	1.Подальша реструктуризація боргу. 2.Довгострокове пільгове фінансування.

Джерело: складено автором

Найбільш вагомим наслідком дефіциту Державного бюджету України є державний борг, який у довгостроковому періоді може призвести до руйнівних наслідків для економіки. Для запобігання таким наслідках в межах управління дефіцитом державного бюджету варто враховувати боргові ризики та напрями боротьби за ними. До основних боргових ризиків на даному етапі розвитку України можна віднести:

- ризики рефінансування важливо зменшити шляхом пролонгації боргових фінансових зобов'язань, збільшення кількості пільгового кредитування, зростання кількості довгострокових боргових активів на внутрішньому та зовнішньому ринках капіталу;
- мінімізацію відсоткового ризику варто забезпечити за рахунок зниження облікової ставки НБУ та відсоткової ставки за облігаціями внутрішньої державної позики;
- для мінімізацію ризика ліквідності варто переглянути існуючі графіки погашення державного боргу;
- валютний ризик є достатньо високим у зв'язку з високою часткою боргових фінансових зобов'язань в іноземній валюті у структурі державного боргу країни. Тому найбільш логічним засобом для його мінімізації є залучення фінансових ресурсів у національній валюті, а використання боргових інструментів в іноземній валюти проводити в межах, необхідних для погашення фінансових зобов'язань.

В умовах війни важливим фактором для виконання державою покладених на неї функцій є міжнародна фінансова допомога. Тому, для мобілізації необхідних для України фінансових ресурсів варто вжити наступних заходів [39-40]:

- використовувати «план Маршала», який було підтримано країнами ЄС та іншими країнами
- широке застосування двосторонніх угод пільгового кредитування
- застосування цінних паперів, основною метою яких є економічна відбудова

- використання фондів цільового призначення та трастових рахунків міжнародних організацій тощо.

Використання запропонованих заходів здатне суттєво вплинути на дефіцит державного бюджету та стан державного бюджету. Однак, зважаючи на воєнні дії на території країни варто використовувати традиційні джерела фінансування з метою мінімізації потенційних ризиків.

ВИСНОВКИ

В процесі проведеного дослідження було поглиблено теоретичні засади бюджетного дефіциту, виявлено причини його збільшення та рекомендовано визначені шляхи його оптимізації в Україні.

1. Охарактеризовано, що під “бюджетним дефіцитом розуміють такий стан бюджету у разі якого видатки перевищують його доходи”. Із його станом прямо пропорційно пов'язаний стан публічних фінансів, які реально відображають баланс бюджету в реальному часі. Загальновідомо, що існує дві форми бюджетного дефіциту: активна і пасивна. Основні його категорії відображають причини його виникнення та формування. Зокрема, дефіцит воєнного часу проявляється через і спричинений непомірними державними витратами на ведення воєнних компаній; найбільш суттєві дефіцити, які формуються на основі несприятливого економічного розвитку держави, бездієвістю економічного механізму та її фінансової системи; дефіцит обумовлений політичними чинниками, виникає у результаті діяльності лобістських груп в парламенті. Він виникає у результаті зростання видатків, низьких надходжень до бюджету, циклічних зрушень в економіці, результатів економічних криз та невпорядкованої фінансово-економічної політики.

2. В ході проведеної систематизації видів бюджетного дефіциту було виявлено, що він поділяється згідно класифікаційних ознак, а саме: за формою прояву на відкритий і прихований; за терміном дії на тимчасовий та стійкий; за місцем виникнення на зовнішній і внутрішній; за напрямами фінансування на активний і пасивний. Окремими видами його є: фактичний, циклічний та структурний. Спираючись на «Пактом про стабільність і зростання» його граничні межі можуть дорівнювати близько 3% від ВВП країни. Максимально він може перевищувати допустимий розміру від ВВП. В Україні це питання є довгостроковим. Він відіграє основну роль в

фінансовому стані і прямо пропорційно здійснює вплив на економічний розвиток. Найбільш критичним наслідком, його може стати інфляція. Вона може прямо вплинути на економічну нерівновагу бюджету та значно збільшити державний борг, що може спричинити кризову ситуацію в економіці в цілому.

3. В процесі проведеного аналізу виявлено, що відбувалось постійне зростання доходів державного бюджету із 998 млрд по 2,7 трлн грн. Починаючи із 2022 р відслідковується тенденція зростання доходів практично на 38 %. Такий їх зріст можна пояснити фінансовою допомогою, яка надавалась МФО та Урядами ін. країн. Проте чітко відслідковується тенденція щодо зростання видатків із початку військової агресії, де їх відносний приріст становив 81, 54 %, що у 5,2 рази білеше у відносному вираженні ніж видатки 2021 р, що на 2023 р вони зросли ще на 48, 38 %.

З іншого боку постійне зростання витрат бюджету на оборонну сферу призвело до зростання обсягів видатків, яке логічно призвело до збільшення обсягів дефіциту. Під час активних воєнних дій ДДБУ у 2022 р в порівнянні із попереднім аналогічним періодом збільшився на 716764,3 млн грн. Такий приріст спровокований зростанням видатків на оборону та забезпечення правопорядку. Протягом 2023 р його приріст становить 12416405,3 млн. грн., фактичний обсяг за підсумками року - 13331107 млн грн. Та його зріст у воєнний період має негативні тенденції до зростання та у майбутньому.

4. Проаналізовано, що джерелами покриття дефіциту виступають податкові надходження, які становлять більше 70% у структурі надходжень ДБУ. Незважаючи на бюджетоутворюючий характер цих надходжень у ДБУ військова агресія суттєво на них вплинула. До основних причин які впливають на їх зниження відносимо: руйнування виробничого потенціалу окремих регіонів; необхідність до релокації бізнесу; руйнування інфраструктури; часткове знищення логістичних систем тощо. Разом з тим, зауважимо, що у 2022 р їх частка становила лише 53%, а у 2023 р даний показник ще знизився до 45 %.

Застосування такого фінансового інструменту як боргове фінансування ДДБУ відчутно посилило боргове навантаження на початок 2024 р. В результаті чого збільшується боргове навантаження на пересічних громадян, що є негативним показником. Зокрема протягом 2022 – 2023 рр спостерігається чітка тенденція до його зростання, а саме в розрізі зовнішніх запозичень держави до 69,4 %, проте у 2024 р його частка в загальній структурі має зрости до 76,9 %. Варто відзначити допомогу МФО і Урядів ЄС на потреби фінансування дефіциту ДБУ та державних запозичень і обслуговування державного боргу, яке значно впливає на рівень зростання чи зниження дефіциту.

5. У процесі ретельного дослідження даного питання було виявлено низку причин зростання дефіциту. До яких відносимо такі як: неефективну бюджетну політику; використання популістських підходів щодо реалізації політичних механізмів; низьку частку фінансування економічної активності у межах країни; активне залучення боргового фінансування задля його покриття; відсутність довгострокового бюджетного фінансування. Досвід розвинутих країн свідчить, що для ефективного його фінансування та зменшення можна використовувати різні фінансові інструменти. Зокрема у США використовували внутрішні позики – 59,6 %; а також ряд таких заходів як: введення прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних осіб; безперервну підтримку малого та середнього бізнесу в умовах військового часу; підвищення ефективності адміністрування податків використовуючи інноваційні технології тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кейнс Дж.М. Загальна теорія зайнятості, відсотку і грошей. Пер. з англ. / Заг. ред. А.Г. Мілейковського і І.М. Осадчої / М.: Прогрес, 1978. 494 с.

2. Імплементація європейських цінностей та технологій оподаткування в Україні: монографія / Т. Тучак, Л. Кашпур, І. Прокопенко та ін., за заг. ред. д.е.н. В. Л. Андрущенка. Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. 284 с.

3. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку: монографія / І. Я. Чугунов. Київ: Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2021. 532 с.

4. Макогон В.Д. Бюджетна стратегія держави: монографія / В.Д. Макогон. Київ: Київ. нац. торг.- екон. ун-т. 2018. 364 с.

5. Андрущенко В. Л., Тучак Т. В. Справедливість в оподаткуванні: фіскальний наступ на багатство. *Ефективна економіка. 2021. № 6.* URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8989 (дата звернення: 02.06.2024)

6. Буй, Т. Г., & Прімєрова, О. К. (2023). Бюджетна система України: вплив війни та виклики повоєнної відбудови. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки, 8(1)*. с.17-24.

7. Грубляк О., Холявко Н., Жаворонок А. Оцінка ефективності управління дефіцитом державного бюджету України: науковий журнал / *Нац. університет «Чернігівська політехніка». Чернігів: Національний університет «Чернігівська політехніка», 2020. № 3(23).* с.120-129

8. Буряченко, А., Болдова, А., & Москаленко, Н. (2023). Фінансування дефіциту державного бюджету: маневреність у контексті управління державним боргом. *Економіка та суспільство*. № 53. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-31(дата звернення: 12.06.2024)

9. Богдан Т. Бюджетні пріоритети та варіації. 2023. *Економічний портал.*URL:https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/597984_byudzhetni_variatsii_prioriteti.html (дата звернення: 13.06.2024)

10. Колісник О.О. Управління бюджетним дефіцитом / О.О. Колісник // *Світ фінансів. 2020. Вип. 3-4 (4-5)*. С. 102-110.

11. Машко А. І. Дефіцит державного бюджету: причини, наслідки та управління URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream.pdf (дата звернення 05.06.2024)

12. Кравченко В. П., Кравченко Н. В. Дефіцит державного бюджету України, негативні наслідки та шляхи. URL: http:// https://webcache.googleusercontent.pdf (дата звернення 07.06.2024)

13. Сидор Г. В., Ткачик О. Г. Дефіцит державного бюджету України. *Науковий вісник ІФНТУНГ. 2019. № 1 (19)*. с.117-123

14. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку: [монографія] / В.М. Геєць. К.: [б. в.], 2018. 735 с.

15. Бюджетний Кодекс України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws (дата звернення 17.06.2024)

16. Миськів Г. Бюджетна система: теоретичні та практичні аспекти (у схемах і таблицях): навчальний посібник. Львів: Растр-7, 2020. 272 с.

17. Самсонова К. В. Бюджетний дефіцит в Україні та проблеми його фінансування. URL: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_10_3/stat_10_3/76.pdf (дата звернення 15.06.2024)

18. Щетинін А.І., Ульянова Л.П., Чайка Ю.М. Дефіцит державного бюджету і державний борг України: сучасний стан та підходи до його покращення. *Економічний простір.* 2022. №179. URL: http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1079/1040 (дата звернення 10.06.2024)

19. Дефіцит державного бюджету України. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/ (дата звернення 12.07.2024).

20. Виконання державного бюджету України в 2019. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL:

https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2019/ (дата звернення 25.08.2024)

21. Виконання державного бюджету України в 2020. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2020/ (дата звернення 25.08.2024)

22. Виконання державного бюджету України в 2021. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2021/ (дата звернення 25.08.2024)

23. Виконання державного бюджету України в 2022. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2022/ (дата звернення 02.09.2024)

24. Виконання державного бюджету України в 2023. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2023/ (дата звернення)

25. Славко А., Гладченко Л, Вдовіна І. Особливості державного бюджету Україна в умовах економічної нестабльності. Modeling the development of the economic systems. 2024. URL: https://mdes.khmnu.edu.ua/index.php/mdes/article/download/387/371/810 (дата звернення 02.09.2024)

26. Вінницька О. А. Податкові надходження в системі доходів державного бюджету України. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2023. № 3. С. 24-29.

27. Любчак І. С. Формування доходів державного бюджету в умовах трансформації економіки. Економічний вісник університету. 2023. № 58. С. 61-67.

28. Назаркевич І. Б., Шутко А. М. Роль податків у доходах Державного бюджету України. Молодий вчений. 2022. № 9. С. 139-143.

29. Сокирко О. С., Шепиленко В. Ю. Тенденції формування доходів Державного бюджету України. Бізнес Інформ. 2022. № 3. С. 87-92.

30. Чугунов І., Пасічний М., Нікітішин А. Доходи Державного бюджету України в умовах воєнного стану. Scientia Fructuosa. 2022. № 5. С. 124-137.

31. Трансформація структури держборгу України в умовах війни: ризики та шляхи їх зниження. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/transformatsiya-struktury-derzhborhu-ukrayiny-v-umovakh-viyny-ryzyky-ta (дата звернення 08.10.2024)

32. Потреби України та джерела їх фінансування: бюджетний огляд сектору загальнодержавного управління – 2023. Аналітична записка. Центр економічної стратегії. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/byudzhetnij-oglyad-sektoru-zagalnoderzhavnogo-upravlinnya-2023-1.pdf (дата звернення 02.10.2024)

33. The World Bank and Ukraine: Laying the Groundwork for Reconstruction in the Midst of War / The World Bank [Electronic resource]. – Access mode: https://www.worldbank.org/en/results/2023/11/30/the-world-bank-andukraine-laying-the-groundwork-for-reconstruction-in-the-midst-of-war (дата звернення 08.10.2024)

34. Ukraine Support Tracker / Kiel Institute for the World Economy. URL: https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/(дата звернення 12.10.2024)

35. Міністерство фінансів України: офіційний сайт. URL: https://mof.gov.ua/ (дата звернення 12.10.2024)

36. Підтримка України: звіт про фінансові зобов'язання та виплати / Кільський інститут світової економіки. URL: https://www.ifw-kiel.de/ukraine-support-tracker/ (дата звернення 12.10.2024)

37. Панченко В.А. Роль міжнародної фінансової допомоги у відбудові економіки України в умовах війни. Економіка, управління та

адміністрування. 2024. №2. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/309278-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-714608-1-10-20240729.pdf (дата звернення 15.10.2024)

38. Дефіцит бюджету. Чи все так погано? https://glavcom.ua/columns/b_danilishyn/defitsit-bjudzhetu-chi-vse-tak-pohano-994550.html (дата звернення 15.10.2024)

39. Геєць В. М. Пріоритети фінансової політики у контексті відновлення економіки України. *Фінанси України*. 2022. № 6. С. 7–21.

40. Післявоєнне відновлення України: принципи, пріоритети, механізми / Я.А. Жаліло, Я.Б. Базилюк, С.В. Кононенко, О.В. Яблонський. Київ : НІСД, 2022. 116 с.